



บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา "บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6" นั้นควรได้มีการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม คือ ศึกษาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรม บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

1.1 วัฒนธรรมทั่วไป

1.2 วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและวัฒนธรรม

2.1 ความหมายและความสำคัญของการศึกษา

2.2 การศึกษากับวัฒนธรรม

2.3 การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียน

ตอนที่ 3 บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

ในที่นี้จะศึกษา เรื่อง เกี่ยวกับวัฒนธรรมทั่วไปและวัฒนธรรมพื้นเมือง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

### 1.1 วัฒนธรรมทั่วไป

วัฒนธรรมถอดศัพท์มาจากคำว่า "culture" ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก "cultura" ในภาษาลาติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงามรุ่งเรือง เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือธรรมที่ทำให้เจริญงอกงาม"<sup>1</sup>

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 อธิบายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่เจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน"<sup>2</sup>

พระยาอนุมานราชธน ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์ในลุ่มรวมผลิต สร้างขึ้นมา โดยการเรียนรู้จากกันและสืบทอดเป็นความเจริญก้าวหน้า"<sup>3</sup>

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคม เป็นต้นว่า ความคิด ความรู้สึก ความประพฤติ กิจวิทยาการ ศิลปะ ประเพณี กฎหมาย ประติษฐานกรรมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับ และปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน"<sup>4</sup> และเพื่อให้การดำเนินงานด้านการส่งเสริม

<sup>1</sup>ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 734.

<sup>2</sup>ล้นทิ เกษะศิริ, คำถาม-คำตอบวิชาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 7. (พระนคร: โพลีสามตันการพิมพ์, 2512), หน้า 1.

<sup>3</sup>พระยาอนุมานราชธน, "ความรู้เรื่องวัฒนธรรม" การอบรมทางวัฒนธรรม 23- 31 สิงหาคม 2511 (พระนคร: ศรุสภา, 2512), หน้า 76.

<sup>4</sup>สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, เอกสารเผยแพร่.

และพัฒนาวัฒนธรรมมีขอบเขตเป้าหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา  
คือ

1. สาขามนุษย์ศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาวรรณคดี กฎหมาย ระเบียบแบบแผน ความเชื่อ การศึกษา การอาชีพ ฯลฯ
2. สาขาศิลปะ ว่าด้วยเรื่องศิลปะต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วิจิตรศิลป์ การดนตรี การแสดง ฯลฯ
3. สาขาการช่างฝีมือ ว่าด้วยเรื่องช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างเครื่องเงิน เครื่องถม เครื่องเงิน ช่างแกะสลัก ช่างสักล่าน ช่างปั้น การประดิษฐ์ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ฯลฯ
4. สาขาคหกรรมศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องความเป็นอยู่ต่าง ๆ การสมาคม การดูแลบ้าน การเลี้ยงดูเด็ก มารยาทในสังคม โภชนาการ ฯลฯ
5. สาขากีฬาและนันทนาการ ว่าด้วยเรื่องการกีฬาและการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การกีฬาพื้นบ้าน การจัดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ<sup>5</sup>

บรรพต วีระสัย ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้ ทั้งโดยการเรียนรู้ตัวหรือรู้สำนึกและการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัวหรือโดยไร้สำนึก
2. วัฒนธรรมเป็นรูปแบบหรือกระส่วนแห่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (pattern of learned behavior)
3. วัฒนธรรมได้แก่ผลผลิตของพฤติกรรม (product of behavior)
4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมมีส่วนร่วม
5. วัฒนธรรมมีการส่งต่อหรือได้รับการถ่ายทอด
6. วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา<sup>6</sup>

<sup>5</sup> สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คู่มือปฏิบัติงานศูนย์วัฒนธรรม  
(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2529), หน้า 21.

<sup>6</sup> บรรพต วีระสัย, มนุษยวิทยาและสังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 45.

สรุปได้ว่า "วัฒนธรรม หมายถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในสังคม และมีการสืบทอดแก่บุคคลรุ่นหลังต่อไป"

#### สาเหตุของการสร้างวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกิดจากสังคมคือ เกิดจากคนส่วนรวมร่วมมือสร้างขึ้นมา ดังนั้นถ้าไม่มีสังคมวัฒนธรรมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ และผะอบ นะมาตร์ กล่าวว่าในทางสังคมศาสตร์ถือว่า

...การมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์ต่างกับสังคมสัตว์ มนุษย์ทุกคนก็เกิดมาและเติบโตขึ้นมาในสังคม เป็นผู้มีวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้คนกลายเป็นมนุษย์ที่แท้จริง เป็นสมาชิกของสังคม สามารถดำเนินภาระกิจและสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้ บุคคลที่เกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น เพราะวัฒนธรรมเป็นของมีอยู่แล้วในสังคม เป็นมรดกทางสังคม (Social heritage) ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษและจะถ่ายทอดไปให้แก่รุ่นรุ่นหลัง...<sup>7</sup>

ดังนั้นการสร้างวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อสังคมมนุษย์ซึ่ง พระยาอนุมาน ราชธนโตกล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมสร้างขึ้นมาจากความจำเป็น 5 ประการคือ

1. ความจำเป็นทางร่างกายหรือชีวิต คือ ต้องอาศัยปัจจัย 4 และสิ่งอื่น ๆ เพื่อความสะดวกสบายแก่ชีวิต มนุษย์จึงสร้างสิ่งนี้ขึ้นมา สิ่งนี้เรียกว่า Artifacts วิชาที่เกี่ยวกับการสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาเรียกว่า Technology
2. ความจำเป็นทางสังคม การอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นถ้าหากไม่มีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ก็จะก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นได้ คนมีกำลังมากก็อาจจะเบียดเบียน คนมีกำลังน้อย คนฉลาดก็เอาเปรียบคนโง่ เหตุนี้มนุษย์จึงต้องสร้างระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับสังคมขึ้น ได้แก่ประเพณีต่าง ๆ
3. ความจำเป็นทางด้านจิตใจ มนุษย์เกิดมาต้องการความยึดมั่น ต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ สิ่งจำเป็นต้องมีค่าส่นาขึ้น

<sup>7</sup> ผะอบ นะมาตร์, เชื้อชาติและวัฒนธรรม (นครปฐม: แผนกบริหารกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 69.

4. ความจำเป็นที่เกี่ยวกับความต้องการความดี ความงาม ความไพเราะ  
สิ่งจำเป็นต้องสร้างศิลปะหรือวรรณคดีขึ้น

5. ความจำเป็นด้านการอบรมสั่งสอนทางด้านวัฒนธรรม (Enculturation)<sup>8</sup>

จากเหตุของความจำเป็นดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่คู่กับ  
สังคม เสมอมา

ลักษณะร่วมของวัฒนธรรม

แม้ว่าวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ จะแตกต่างกันออกไป แต่วัฒนธรรมก็มีลักษณะ  
ขั้นพื้นฐานหรือลักษณะจำเป็นร่วมเสมอ ลักษณะขั้นพื้นฐานดังกล่าวคือ

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติ  
หรือตามสัญชาตญาณ วัฒนธรรมเป็นผลรวมทางด้านความคิดของมนุษย์ในแต่ละสังคม ซึ่งความคิดนี้  
อาจเริ่มที่คนใดคนหนึ่ง ในสังคม แล้วคนอื่น ๆ ยอมรับเอามาปฏิบัติเป็นกฎเกณฑ์ ปกติแล้วมนุษย์จะ  
เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมจากครอบครัว เพื่อนฝูง และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น โรงเรียน  
วัด เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวมซึ่งได้รับจาก  
บุคคลรุ่นก่อน คือวัฒนธรรมมีการถ่ายทอดผ่านไปสู่มนุษย์รุ่นใหม่เรื่อย ๆ จึงกล่าวได้ว่าวัฒนธรรม  
เป็นมรดกทางสังคม คือเป็นมรดกทางความคิด ความรู้และวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งศีลธรรมด้วย

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตาม  
ความเหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีสาเหตุสำคัญ 2  
ประการคือ การประดิษฐ์คิดค้น และการยืมหรือลอกเลียนแบบกัน

4. วัฒนธรรมอาจสูญดับหรือตายได้ในที่สุด มนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม  
วัฒนธรรมจึงมีชีวิตอยู่ได้เมื่อยังมีมนุษย์และสังคมอยู่ ถ้าปราศจากมนุษย์และสังคมแล้ว วัฒนธรรม  
ก็ถึงจุดจบ ซึ่งเราเรียกว่า วัฒนธรรมตาย (dead culture) ตัวอย่างวัฒนธรรมที่ตายแล้ว  
ได้แก่ วัฒนธรรมน่านเจ้า วัฒนธรรมขอม วัฒนธรรมโรมัน

<sup>8</sup> พระยาอนุมานราชธน, ชาติ คำล้นา วัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร:

นอกจากนี้ พระยาอนุมานราชธนยังได้กล่าวถึง ลักษณะร่วมของวัฒนธรรมว่า จะต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการคือ

1. มีละลิม คือต้องมีทุนเดิมและมีการละลิมพอกพูนทุนขึ้นเรื่อยไป
2. มีปรับปรุง คือต้องรู้จักตัดแปลงสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของตนที่เห็นว่ายังบกพร่องอยู่ให้เหมาะแก่สมัยแห่งความเป็นอยู่ของตน
3. มีถ่ายทอด คือกระทำวัฒนธรรมของตนให้แพร่หลาย มีอบรมและเผยแพร่แก่อนุชนของตนและตลอดจนถึงคนอื่นให้เป็นผู้สืบต่อเอาไว้ไม่ให้ขาดตอน<sup>9</sup>

ถ้าวัฒนธรรมใดบกพร่องด้วยลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน 3 ประการ วัฒนธรรมส่วนนั้นก็หมดสภาพแห่งความเจริญงอกงามและอาจมีผลสะท้อนไปถึงวัฒนธรรมส่วนอื่นให้บกพร่องไปด้วย เพราะวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบซึ่งมีส่วนต่าง ๆ ประกอบเป็นองค์ของวัฒนธรรม ถ้าส่วนใดบกพร่องก็ส่งผลให้ส่วนอื่นซึ่งมีสัมพันธ์กันอยู่ บกพร่องไปด้วย

#### วัฒนธรรมย่อยหรืออนุวัฒนธรรม (Subculture)

ในสังคมเล็ก ๆ หรือชุมชนชนบททั้งหลายมักจะมีวัฒนธรรมเป็นแบบเอกวัฒนธรรม (homogenous culture) คือเป็นวัฒนธรรมแบบเดียวกันทั้งสังคม แต่ในสังคมใหญ่ ๆ ที่ซับซ้อนจะพบว่า มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมากระหว่างส่วนต่าง ๆ และกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

กลุ่มใดก็ตามถ้ามีระบบค่านิยมแตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ของสังคมนั้น เราเรียกว่า กลุ่มวัฒนธรรมย่อย หรืออนุวัฒนธรรม (Subculture) มีหลายเหตุผลที่ทำให้วัฒนธรรมย่อยหรืออนุวัฒนธรรมเกิดขึ้นมา เราอาจมองอนุวัฒนธรรมได้หลายแง่ เช่น ความแตกต่างด้านอาชีพ ความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ความแตกต่างด้านชนชั้น ความแตกต่างด้านคำสอน หรือความแตกต่างด้านอายุ เราอาจจะเห็นได้ว่าคนแต่ละกลุ่มก็จะมีวัฒนธรรมที่เป็นของตนเอง ซึ่งเขาไม่ได้ต่อต้านวัฒนธรรมใหญ่ เขาเพียงแต่เพิกเฉยต่อวัฒนธรรมบางส่วน ของวัฒนธรรมใหญ่ แล้วใส่วัฒนธรรมของตนเข้าไปแทนที่

<sup>9</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-74.

โดยปกติอนุวัฒนธรรมจะมีแบบแผนชีวิตของตนเอง มีภาษาของตนเอง  
มีระบบคุณค่าของตนเอง เช่น ประเพณี ศิลปหัตถกรรม การแต่งกาย ฯลฯ

รายละเอียดต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ คือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องของวัฒนธรรม  
ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญต่อการทำความเข้าใจต่อคำว่า "วัฒนธรรม"

## 1.2 วัฒนธรรมพื้นบ้าน

ชาติต่าง ๆ ในโลกนี้ต่างก็มีวัฒนธรรมประจำชาติของตน และวัฒนธรรม  
ประจำชาตินี้เองที่เป็นตัวขัดเกลาชีวิตคนเราตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ถ้าหากเรา  
พิจารณาวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละชาติต่อไปอีก เราจะพบว่าอาจมีสิ่งที่แตกต่างกันออกไป  
ตามแต่ละสังคมย่อยในชาตินั้น

วัฒนธรรมไทยก็เช่นกัน ยังแยกออกเป็นสังคายน่อย ๆ ซึ่งแต่ละสังคายน่อย  
ความแตกต่างกันบ้างในส่วนของรายละเอียดเช่น วัฒนธรรมของชาวจีน ชาวเหนือ ชาวอิสลาม  
ชาวภาคกลาง และหากพิจารณาละเอียดลงไปอีกก็จะพบว่าในวัฒนธรรมประจำถิ่นนั้นยังมีสังคายน่อย  
ย่อยลงไปอีก เป็นวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด แต่ละอำเภอ แต่ละหมู่บ้าน

วัฒนธรรมย่อยซึ่งเป็นวัฒนธรรมของแต่ละภาค แต่ละจังหวัดและแต่ละอำเภอ  
นี้มีศัพท์เฉพาะ เรียกว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า คติชาวบ้าน เริ่มใช้เมื่อคราวสัมมนา  
ระดับชาติของทบวงมหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 1 - 5 พฤศจิกายน 2520 ณ มหาวิทยาลัย  
ศรีนครินทรวิโรฒพิบูลย์โลก และได้ใช้ในการสัมมนาครั้งอื่น ๆ อีกเสมอ

วัฒนธรรมพื้นบ้าน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Folklore "Folklore"  
เป็นคำบัญญัติขึ้นโดย วิลเลียม จอห์น ธรอมส์ (William John Thoms) ชาวอังกฤษ เมื่อ  
ค.ศ. 1846 ซึ่งเขาได้อธิบายการบัญญัติศัพท์ไว้ในจดหมายที่เขาเขียนถึงหนังสือพิมพ์เอเธเนียม  
(Athenaeum) ฉบับที่ 982 (สิงหาคม 22, 1846) หน้า 862-863 ว่า เขาใช้คำ "คติชาว  
บ้าน (Folklore)" ซึ่งหมายถึงคติของประชาชน (The lore of the people) แทน  
คำว่า "สิ่งโบราณของประชาชน (Popular Antiquities) หรือ วรรณคดีของประชาชน

(Popular literature)" ซึ่งใช้กันมาแต่เดิม เนื่องจากคติชาวบ้านมีลักษณะเป็นคติ (Lore) มากกว่าวรรณคดี<sup>10</sup>

คำ "Folklore" ใกล้เคียงกับคำว่า "Volkskunde" ของภาษาเยอรมัน ซึ่งหมายถึง การศึกษาวัฒนธรรมของชาวยุโรปกลุ่มที่เป็น Volk คือ กลุ่มที่เป็นชาวนาและชนล้าสมัย จึงมีความหมายเหมือนกับคำ Folklore อยู่บ้าง คำ Volkskunde มีความหมายอีกแบบหนึ่งที่ตรงกับ Ethnology (ชาติพันธุ์วิทยา) แต่ภาษาเยอรมันเน้นที่การศึกษาวัฒนธรรมของชนที่อยู่นอกยุโรปออกไป คลุมทั้งวัฒนธรรมของผู้มีอารยธรรมสูง และวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ล้าหลัง<sup>11</sup>

นักวิชาการจำนวนมากได้พยายามให้คำจำกัดความและความหมายของคำ "Folklore" หรือ "คติชาวบ้าน" หรือ "วัฒนธรรมพื้นบ้าน" ดังนี้

สุทริวงษ์ พงศ์ไพบูลย์ ให้ความหมายว่า

... วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง แบบอย่างการดำเนินชีวิตทั้งปวงของกลุ่มชน โดยไม่พยายามเอาปทัสสถานของผู้มองเข้าไปจับว่าแสดงถึงความเจริญด้วยหรือไม่ เพราะถ้าหากนำเอาการประเมินค่าไปเป็นเกณฑ์ในการกำหนดขอบข่ายเมื่อใดปทัสสถานของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มอาจไม่ก่อให้เกิดความลำเอียงได้ สิ่งที่คุณกลุ่มหนึ่งเห็นเป็นความเจริญ อีกกลุ่มหนึ่งอาจเห็นเป็นตรงข้าม ส่วนการถือเอาแบบอย่างเป็นหลักจะพิจารณาว่าเคยมีมา เช่นนั้นจริงรวมถึงกำลังมีอยู่เป็นสำคัญ...<sup>12</sup>

<sup>10</sup> William Thomas, "Folklore", in the Study of Folklore, ed. Alan Dundes, (New Jersey: Prentice-Hall Inc, 1965), pp. 4-6. อ้างถึงใน ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มนุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 2.

<sup>11</sup> Francis Lee Utley, "A Definition of Folklore" in American Folklore (Washington D.C. : Voice of America Forum Lectures, 1968), p.4. อ้างถึงใน สุทริวงษ์ พงศ์ไพบูลย์, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติของภาคใต้ (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร, 2525), หน้า 2.

<sup>12</sup> สุทริวงษ์ พงศ์ไพบูลย์, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติของภาคใต้, หน้า 13.



ล่าโรย บัวศรี ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง วัฒนธรรมที่ชาวบ้านสืบทอดกันมาโดยวาจา โดยการท่องจำเป็นส่วนใหญ่ เช่น การสืบทอดพระคำสอนในสมัยก่อนซึ่งต้องใช้การท่องจำ เพราะไม่มีหนังสือบันทึกไว้อย่างเช่นในปัจจุบันนี้ ในทำนองเดียวกันงานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ ก็ใช้วิธีสืบทอดทางวาจา ไม่มีเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"<sup>13</sup>

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง วัฒนธรรมของชนสามัญในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งมีการสืบทอดกันมาด้วยการบอกกล่าวหรือโดยการดูแบบอย่างจากสิ่งต่าง ๆ ที่ลุ่มลึกของสังคมนั้นสร้างไว้

#### รูปแบบของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

มีผู้แบ่งรูปแบบของ วัฒนธรรมพื้นบ้านไว้หลายอย่าง เช่น

กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้แบ่งรูปแบบตามลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทมุขปาฐะ คือประเภทที่ใช้ถ้อยคำบอกเล่า ได้แก่ นิทาน เพลง ภาอิต ปริศนาคำทาย ความเชื่อ
2. ประเภทมูขปาฐะ คือ ประเภทที่เป็นวัตถุมองเห็นได้ มีการถ่ายทอดต่อ ๆ มาด้วยการเอาแบบอย่าง เช่น ศิลปพื้นบ้าน สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ
3. ประเภทผสม คือ ประเภทที่ใช้ถ้อยคำและไม่ต้องใช้ถ้อยคำรวมอยู่ด้วยกัน เช่น ระเบียบบ้าน ละครพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ประเพณี ฯลฯ<sup>14</sup>

<sup>13</sup> ล่าโรย บัวศรี, เอกสารในการสัมมนาระดับชาติ เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านประเทศไทย เล่มที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 1-5 พฤศจิกายน 2520. (อัสสาเนา).

<sup>14</sup> กุหลาบ มัลลิกะมาส, "วัฒนธรรมพื้นบ้านในวรรณคดีไทย" บรรยายที่ คณะครุศาสตร์ สุโขทัยมหาวิทยาลัย 18 กรกฎาคม 2527.

และ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ แบ่งรูปแบบวัฒนธรรมพื้นบ้านตามเนื้อหาสาระออก

เป็น 4 ประเภทคือ

1. วรรณกรรมและศิลปะอื่น ๆ
2. ความเชื่อของขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม
3. หัตถกรรม เช่น การจักสาน ทอผ้า การทำลวดลายต่าง ๆ และ

สถาปัตยกรรม

4. ภาษาและคำพูดประเภทต่าง ๆ ของชาวบ้าน<sup>15</sup>

คุณลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีเนื้อหาสาระหลักเป็นตัวร่วม มีผู้ถือปฏิบัติร่วมกัน และปรากฏร่วมอยู่ในกาลเวลาอันยาวนาน มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม
2. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีการสืบทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ
3. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง และการประสมประสาน วัฒนธรรมพื้นบ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันและพัฒนาต่อเนื่องกันไป เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ได้ด้วยการอาศัยความล้มเหลวของความจำและการเสริมแต่งของเฉพาะบุคคล และแล้วแต่น้าหนักของความต้อการอันประจวบเหมาะแก่ฐานะจำเพาะราย กระบวนการเช่นนี้เป็นธรรมชาติของการผันแปรตามวิธีของมุขปาฐะและอันนี้คือทางคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

<sup>15</sup> ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน, หน้า 17.

ลักษณะอันเป็นธรรมชาติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ การประสมประสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ๆ การประสมประสานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป และมีการประสาน ทั้งประโยชน์และคุณลักษณะสิ่งจะเกิดเป็นผลดีแก่วัฒนธรรมเดิม

4. วัฒนธรรมพื้นบ้านมีลักษณะเป็นวิทยาการ คือมีลักษณะเป็นทั้งประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นประวัติศาสตร์เพราะเป็นวิทยาการที่ช่วยให้ชีวิตการมอญอน เพื่อให้แลเห็นอดีตของมนุษย์และเป็นวิทยาศาสตร์เพราะพยายามให้บรรลุถึงเป้าหมายของการเข้าถึงอดีตของมนุษย์ โดยปราศจากการเสี่ยงหรืออนุมานเอาจากนามธรรมบางส่วนตามระเบียบวิธีในโบราณกาล หากแต่ใช้วิธีอุปมาตามด้วยการวิเคราะห์และวิจัยโดยอาศัยกระบวนการแห่งวิทยาศาสตร์เป็นรากฐาน ไม่ว่าจะในด้านประวัติศาสตร์หรือธรรมชาติ

5. วัฒนธรรมบางส่วนของชาวบ้านอาจไม่ใช่วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมประกอบด้วยชนนิยม 3 กลุ่ม คือ ชนนิยมลายลักษณ์ (Literary tradition) ชนนิยมตามลุ่มนิยม (Popular tradition) และชนนิยมของลุ่มชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Oral or Folk tradition)<sup>16</sup>

#### บทบาทและหน้าที่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมพื้นบ้านมีบทบาทและหน้าที่หลายประการ ที่สำคัญคือช่วยผดุงเสถียรภาพ และเป็นกำลังสนับสนุนการแผ่ขยายของแบบอย่างการดำเนินชีวิต เป็นแบบฉบับควบคุมความประพฤติและให้การศึกษแก่เยาวชน เป็นเครื่องกระตุ้นให้มวลชนรวมพลัง ทำให้สังคมเพิ่มความมั่นคงยิ่งขึ้น ในทางตรงข้าม อาจช่วยปิดเวลาและเพิ่มความรุนแรงของความเกลียดชัง และทำให้กล่าวการกบฏ และเนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อที่สังคมปกครองมาแต่อดีต ทำให้สามารถเข้าใจ และหยั่งถึงความต้องการที่จำเป็นรวมทั้งความมุ่งมาดของสังคมนั้น ๆ ตลอดจนสิ่งที่กดดันให้เกิดปัญหาขัดขวางการอยู่ดีกินดี กล่าวสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

<sup>16</sup> ลูทวิงส์ ฟงซีโพลย์, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติของภาคใต้,

1. มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากร การแก้ปัญหาโดยสังคม จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน และเลือกพื้นเอาส่วนที่เป็นคุณมาเป็นเครื่องเสริมอย่างถูกต้อง และเหมาะสม เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านก่อให้เกิดค่านิยมและโลกทัศน์

2. มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างฐานทางเศรษฐกิจ เพราะถ้ามีวิธีการจัดการที่ดีแล้ว วัฒนธรรมพื้นบ้านจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจทั้งด้านลดปริมาณการบริโภค และยังเพิ่มทุนรายได้และผลผลิตอีกด้วย การฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านจะสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น ถ้าทำให้ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมได้รับผลประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจควบคู่กันไป

3. มีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของชาติ เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทำให้กลุ่มชนรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกัน วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องช่วยยให้สังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน ความเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกันจะช่วยขจัดข้อขัดแย้งและเกิดความสามัคคีที่ตนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความหวงแหนและปกป้อง วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของชาติ เพราะได้ส่งเสริมความเป็นชาตินิยมได้มากกว่าความเป็นลัทธินิยม

17

หน้าที่ของ วัฒนธรรมพื้นบ้านบางประเภท

แม้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านจะมีบทบาทหน้าที่โดยส่วนรวมดังได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น ปรากฏว่า ได้มีผู้ศึกษาหน้าที่ของ วัฒนธรรมพื้นบ้านในบางประเภทและสรุปผลไว้ดังนี้

สุกัญญา สุจฉายา ได้ศึกษาเพลงปฐมิกษ<sup>\*</sup> ภาคกลาง และได้สรุปว่าเพลงปฐมิกษมีบทบาทต่อสังคมไทยดังนี้

1. สร้างความบันเทิง เพราะมีเนื้อหาสนุก สั้นหะสนุกและลีลาสนุก
2. สร้างความสามัคคี เพลงที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงซีกกระดาน ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในขณะที่ลงแรงพร้อมกัน เพลงพวงมาลัยสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้าน

17 เรื่องเดียวกัน, หน้า 24-28, 35.

\* เพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องตอบโต้กันระหว่างชาย หญิง

3. ให้การศึกษาแก่คนในสังคม เพราะมีการสอดแทรกความรู้ ทั้งทางโลก และทางธรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ประวัติดุสิตาจารย์

4. ระบายความเก็บกดอันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ ประเพณีและคำนิยม บางประการโดยเฉพาะการแสดงออกทางเพศ

5. ระบายความเก็บกดอันเนื่องมาจากภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การพูดถึงปัญหาค่าเช่าที่นาในเพลงระบำบ้านนาของนครนายก

6. บันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม เช่น กล่าวถึงการเกณฑ์ทหาร ไปรบกับฝรั่งเศส ในสมัย รศ 112 (เพลงเรือสำนวนวิทยุพร้อม)<sup>18</sup>

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพฑูริย์ ได้ศึกษาเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ พบว่ามีบทบาทและหน้าที่ดังนี้

1. ชับกล่อมเพื่อให้เด็กหลับเร็ว หลับสนิทและเกิดความอบอุ่น
2. สร้างความบันเทิงใจ เช่น ช่วยผ่อนคลายความรู้สึกส่วนตัวของผู้ขับกล่อมเอง ส่วนผู้ฟังก็พลอยสนุกสนานเพราะมีเนื้อหาที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน
3. เป็นเรื่องสั้นของชาวบ้านตนเองเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เพราะให้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ เหตุการณ์ในสังคม วรรณกรรม ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญาตามวัย ความเข้าใจชีวิตและสังคม แนะนำแนวทางเพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต การครองเรือน
4. ปลุกฝังคุณลุ่มบัตินความเป็นกุลบุตรกุลธิดา ได้แก่ การสอนให้ครองตนให้ห่างจากอบายมุข ชี้นำะกิริยามารยาทที่พึงมี ให้พยายามศึกษาหาความรู้
5. ปกป้องรักษาปห้สถานของสังคม เช่น ให้พยายามรักษาขนบประเพณีอย่างเคร่งครัด ให้ลรรโลงคำสอน

<sup>18</sup>, สุทธีวงศ์ พงศ์ไพฑูริย์, "เพลงปฎิพากย์ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า จ.

6. ปกป้องสิทธิและหน้าที่อันพึงได้โดยชอบธรรมจากสังคม เช่น การท้วงติง การใช้อำนาจหน้าที่ของบางคนที่เกินขอบเขต ปัญหาอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำทางฐานะสังคม และเศรษฐกิจ เป็นต้น

นอกจากนี้ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และคณะ ยังได้ศึกษาหน้าที่ของวัฒนธรรม ที่บ้านลำยาอื่น ๆ อีกด้วย คือ

การเล่นหมากเก็บมีบทบาทในการฝึกสมองของเด็ก ฝึกการนับ ฝึกการคิดหาวิธีการ รวมทั้งฝึกความพร้อมในการใช้มือและให้สัมพันธ์กับความคิด

การเล่นหมากขุม มีบทบาทในการช่วยฝึกและเพิ่มทักษะในการคิดคำนวณและเป็นเครื่องนันทนาการ

ปริศนาคำทาย มีบทบาทในการช่วยฝึกสมองและฝึกให้เด็กเป็นคนช่างสังเกต เรื่องราวที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน เช่น รู้จักสังเกตธรรมชาติ พืช สัตว์ รวมทั้งฝึกไหวพริบปฏิพาน

ภาชิตข่าวบ้าน มีบทบาทในการชี้ให้เห็นระดับและคุณภาพของกลุ่มชนนั้น ๆ ทั้งในแง่วัตถุและความคิด โดยมีและใช้ภาชิตต่างวิธีกัน อาจชี้ให้เห็นลักษณะของความเชื่อง่ายเพียงใจของกลุ่มชนนั้นช่วยเพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวกับช่วงเวลานั้น ๆ เป็นตัวขานบอกประวัติคำล่ตรบอกสิ่งที่สูงส่งต้องการให้มีและที่มีจริง เป็นตัวชี้ให้เกิดความคิดเห็นของกลุ่มชนที่เป็นอิสระ และไม่มอดิตรวมทั้งความหยิ่งในตัวเอง การเหยียดหยันและอารมณ์ขุ่น เป็นต้น และยังทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของเยาวชน และก่อให้เกิดความรอบรู้ทันคนทันโลก

ยากลางบ้าน เป็นความรู้และความเชื่อที่เกิดจากการสังเกต การทดลอง และการบอกเล่า

ความเชื่อและการถือโชคลาง ทำให้คนกลัวพระเจ้าและอำนาจที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นบทบาทที่ให้ทั้งคุณและโทษ

นอกจากนี้วัฒนธรรมพื้นบ้านยังมีบทบาทในส่วนที่ช่วยสนับสนุนให้สามารถเข้าใจ เรื่องประเภทอื่น ๆ เช่น นิยายโบราณ ประวัติศาสตร์ รวมทั้งเรื่องที่ตั้งขึ้น แม้กระทั่งวรรณคดี เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านช่วยให้มองเห็นจุดเริ่มต้นและการพัฒนาของเรื่องนั้น ๆ เห็นคุณค่าและความเจริญที่แฝงอยู่ เช่น ในแง่ของนิยาย ย่อมเป็นศิลปะการอนุรักษ์นิยายและบทกวี โดยอาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องปกป้องคุ้มครอง ตลอดถึงการอุปมาเหมือนผู้ต่อสู้กับอารมณ์ชั่วร้าย<sup>19</sup>

#### วัฒนธรรมพื้นบ้านกับความมั่นคงของชาติ

ทุก ๆ คนต่างก็ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีต่อความมั่นคงของชาติกันเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากที่กระทรวงศึกษาธิการได้เขียนข้อความไว้ในบทคำนำในหนังสือ "การละเล่นของเด็กไทย" ว่า "วัฒนธรรมพื้นบ้าน มีส่วนช่วยส่งเสริมปลงบันได้ เพราะการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านกันตั้งแต่เริ่มต้นมักมีส่วนเกี่ยวข้องกับความรู้ลึกซึ้งของชาตินิยม<sup>20</sup> และการเกิดสำนึกว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเกิดลัทธิชาตินิยมในหลายประเทศ เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านสามารถเข้าถึงเอกลักษณ์ของชาติได้ และสามารถหาเอกลักษณ์หรือลักษณะของชาติได้จากนิทาน เพลง ลูบประเพณี นักชาตินิยมจะเลือกย้ำเนื้อหาที่แท้จริงของท้องถิ่น เช่น ภาษา วรรณคดี ประวัติศาสตร์และเทพนิยายประจำชาติ ทำให้คนในชาติเกิดความสำนึกและภาคภูมิใจ ดังที่ ฟ็อนตระกูลกริมม์ จากอบ ได้เขียนไว้ในคำนำของหนังสือ Germanic Mythology ว่า "วัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ไม่ใช่มรดกที่รับมาจากอารยธรรมกรีกและโรมัน แต่เป็นมรดกที่ได้รับจากชนเผ่าเยอรมันอย่างแท้จริงและก่อให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมเยอรมันขึ้น"<sup>21</sup> และ ดร.สาโรช บัวศรี กล่าวว่า "วัฒนธรรมพื้นบ้านอาจช่วยแก้ปัญหาในสังคมได้บ้าง เพราะการเจริญมั่นคงของวัฒนธรรมพื้นบ้านย่อมเป็นการฝึกกำลังในท้องถิ่น และในชาติทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชาติ (National Identity)

<sup>19</sup> ลูทวิงซี พงศ์ไพฑูริย์, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติของภาคใต้, หน้า 36-37.

<sup>20</sup> กระทรวงศึกษาธิการ, การละเล่นของเด็กไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522), หน้า 1.

<sup>21</sup> ฟ็อนตระกูลกริมม์ มัคซีมีลี, มานุษยวิทยากับการศึกษาชาติบ้าน หน้า 49.

ศักดิ์ศรีของชาติ (National Dignity) และความมั่นคงของชาติ (National Security)<sup>22</sup> วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นนอกจากจะช่วยสร้างลัทธิชาตินิยมให้แก่ประชาชนแล้ว นักคิดชาวยุโรป (วัฒนธรรมพื้นบ้าน) ยังสามารถตีมูลค่านิยมแบบเก่า ๆ ของชาวยุโรปให้กลับมาสู่ความนิยมของประชาชนได้อีก โดยการเน้นที่คุณค่าชีวิตของชาวยุโรป และยังช่วยส่งเสริมให้ชาวยุโรปที่อพยพไปอยู่ในเมือง อพยพกลับถิ่นที่อยู่เดิมของตนได้อีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านช่วยส่งเสริมความมั่นคงและความรู้สึกรวมกันเป็นชาติ ทำให้เกิดความรักในถิ่นกำเนิดของตน

การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในฐานะที่เป็นเครื่องส่งเสริมชาตินิยม และนโยบายทางการเมืองปรากฏขึ้นในหลาย ๆ ประเทศนอกจากเยอรมันแล้วยังมี ฟินแลนด์ นอร์เวย์ ไอซ์แลนด์ รัสเซีย กรีซ สหรัฐอเมริกา รวมทั้งประเทศเกิดใหม่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย<sup>23</sup>

#### การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน

โดยปกติแล้ววัฒนธรรมจะเจริญงอกงามได้ก็ด้วยการศึกษาอบรมไม่ใช่การบังคับ<sup>24</sup> และการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านก็เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมาก เพราะเป็นการศึกษาอดีตของตนซึ่งการที่ไม่รู้อดีตของตนนั้นเท่ากับว่าผู้นั้นยอมเป็นเด็กอยู่เสมอ<sup>25</sup> อีกทั้งการที่เราไม่รู้กฎระเบียบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น อาจทำให้เราทำอะไรลงไปด้วยความหวังดี

<sup>22</sup> ส่าโรย บัวศรี, "คำกล่าวเปิดสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน." เอกสารในการสัมมนา ระดับชาติ เรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านในประเทศไทย 1-5 พฤศจิกายน 2520. (ฮัดสำเนา)

<sup>23</sup> ผ่องพันธ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาชาติชาวยุโรป, หน้า 50.

<sup>24</sup> พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของไทย (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2514), หน้า 19.

<sup>25</sup> พระยาอนุมานราชธน, ตรุษ-สารท (กรุงเทพฯ: สยามคลังพิมพ์, 2526), หน้า 16.



แต่เราอาจได้รับทุกข์หรือโทษอย่างมากก็ได้<sup>26</sup> ดังนั้นเราจึงมีความจำเป็นต้องรักษาวัฒนธรรมของไทยเรา การรู้จักวัฒนธรรมไทยและประเพณีไทยนั้น จะต้องศึกษาเรื่องประวัติคำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของไทย เพราะสิ่งแวดล้อมที่แวดล้อมเหล่านี้เป็นเครื่องปั้นวัฒนธรรมให้เป็นอยู่อย่างที่เป็นในเวลานี้<sup>27</sup>

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นย่อมมีการติดต่อถึงกันได้โดยง่ายตั้งเช่นในปัลลุมกันทำให้วัฒนธรรมมีอิทธิพลแก่กันและกันจะหลีกเลี่ยงไม่ติดต่อกันไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องรู้จักดึงเข้ามาและผลักออกไป เพื่อรักษาลักษณะของชาติเอาไว้และเพื่อให้ประสานเข้ากันได้เหมาะสมกับส่วนรวม คือ ท้องถิ่นประสานเข้ากับประเทศและประเทศประสานเข้ากับมนุษยชาติเป็นส่วนรวม<sup>28</sup> เราอย่ากระทำตนให้เข้าทำนองภาจิตของชาวตะวันตกว่า "ความคุ้นเคยก่อให้เกิดความเหยียดหยาม"<sup>29</sup>

#### การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

พระยาอนุมานราชธน กล่าวว่า "วัฒนธรรมนั้นมีเสถียรภาพ แต่ที่ว่ามันไม่มีเสถียรภาพเพราะว่า โลกเราไม่อยู่นิ่ง มันหมุนอยู่รอบตัวแต่มันมี stability"<sup>30</sup> และสัมมติฐานทางสังคมวิทยาถือว่า มนุษย์มีความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอยู่เสมอ ถ้าหากมนุษย์ไม่มีโอกาสจะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นมนุษย์เราจะไม่มีความสุข ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม นักสังคมวิทยาพบว่า วัฒนธรรมทางด้านวัตถุเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าวัฒนธรรมทาง

<sup>26</sup> สู้ลักษณะ คิวรักัน, "หลักการทางสังคม จริยธรรม วัฒนธรรมและข้อคิดเห็นในการพัฒนาหลักสูตรไทย" ประมวลบทบรรยายเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรชุดที่ 2 (กรุงเทพฯ: ครุสภา 2519), หน้า 285-286.

<sup>27</sup> พระยาอนุมานราชธน, ชาติ คำล้นา วัฒนธรรม, หน้า 232.

<sup>28</sup> พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของไทย, หน้า 19-20.

<sup>29</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า 16.

<sup>30</sup> พระยาอนุมานราชธน, ชาติ คำล้นา วัฒนธรรม, หน้า 222-223.

จิตใจ หรือถ้าหากคนในสังคมมองวัฒนธรรมของตนในแง่ประโยชน์ วัฒนธรรมนั้นก็จะเป็นเปลี่ยนแปลงได้ง่าย แต่ถ้าคนในสังคมมองวัฒนธรรมในแง่ของความพอใจ รู้สึกว่าวัฒนธรรมนั้น ๆ จะเปลี่ยนแปลงยาก เช่น คำสอน และระบบความเชื่อ<sup>31</sup> เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมส่วนนี้จะเป็นส่วนที่เป็นสิ่งสำคัญหรือเป็นแบบแผนที่แสดงถึง ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะส่วนนี้จะได้รับการตอกย้ำลึกเข้าไปจนกลายเป็นส่วนสำคัญของบุคคลของแต่ละคนในสังคมไปแล้ว ดังนั้นวัฒนธรรมส่วนเหล่านี้ จึงอาจติดตัวบุคคลลึกเข้าไปจนกระทั่งถึงภาวะของจิตใต้สำนึก (unconscious mind)<sup>32</sup>

อาร์ พี ดอร์ (R.P. Dore) ริชาร์ด เอ็ม ดอร์สัน (Richard M. Dorson) พบว่าในเมืองใหญ่ ๆ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น มีคติความเชื่อในเรื่องโชคลาง เครื่องรางของขลัง พิธีกรรม ลูภาคิต นิทาน เพลง เรื่องที่เล่าจากความทรงจำเกี่ยวกับการอพยพเข้ามาสู่ในเมือง ฯลฯ<sup>33</sup> สิ่งเหล่านี้ทำให้เขาตั้งสมมติฐานต่าง ๆ เช่น กระบวนการการเก็บรักษาและการสูญเสียไปของขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอก อัตราการเก็บรักษาและการสูญเสียไปเหล่านี้แตกต่างกัน แล้วแต่เชื้อชาติและวิถีทางประวัติศาสตร์\* การเบี่ยงเบนไปจากวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เดิม การเกิดวัฒนธรรมพื้นบ้านใหม่ ๆ ซึ่งได้มาจากแบบแผนการ

<sup>31</sup> บัณฑิต อ่อนคำ, "การศึกษาวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคมวิทยา" รวมบทบรรยายกลางวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพฯ: อรุณภาพ, 2519), หน้า 343.

<sup>32</sup> สนิท สัมครการ, "วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม วารสารสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 3 (กรกฎาคม 2522), : 421.

<sup>33</sup> ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, มานุษยวิทยากับการศึกษาชาติชาวบ้าน, หน้า 41-42.

\*ดอร์สันค้นพบว่าพวก Serbs มีลักษณะเป็นพวกอนุรักษนิยม และมีการรวมตัวกันมากกว่าพวก Croats เนื่องจากประวัติศาสตร์ของเชื้อชาติและคำสอน

ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม\*\* วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ทันสมัยใหม่ ๆ โดยการปรับตัวให้เข้ากับการดำเนินชีวิตในเมือง\*\*\*

นอกจากนี้ Banskger ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและวัฒนธรรมของชาวบ้าน พบว่า การที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาในหมู่บ้าน ได้ทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม แต่วิธีการใหม่ ๆ จากภายนอกได้เข้ามาเปลี่ยนแปลง สถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่เดิม<sup>34</sup>

สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ซึ่งทุกคนไม่อาจจะแก้ไขหรือหยุดยั้งได้ เพราะเป็นไปโดยธรรมชาติของวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามา

ดังนั้นการเอาแบบอย่างวัฒนธรรมอื่น จะต้องรู้จักเลือกเอาวัฒนธรรมที่สูงกว่า แล้วเอามาตัดแปลงแก้ไขให้เหมาะแก่วิถีแห่งชีวิตและจิตใจของประชาชนในสังคม ดังที่หนังสือต่างชาติได้เขียนถึงชาวญี่ปุ่นว่า "ชาวญี่ปุ่นอาจรับเอาความคิดเห็นของชาวยุโรปได้ แต่จิตใจของญี่ปุ่นก็ยังเป็นญี่ปุ่นอยู่นั่นเอง และดูเหมือนในปัจจุบันนี้ชาวชนในต่างชาติยังไม่อาจทำได้อย่างญี่ปุ่น"<sup>35</sup>

---

\*\* ตำนานวัฒนธรรมที่ทันสมัยใหม่ ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ เช่น แบบแผนการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เรื่องราวของอาชญากรรมในเมือง ประวัติเกี่ยวกับเชื้อชาติ และสัญชาติของคนในเมือง ฯลฯ

\*\*\* ลินดา เดลล์ (Linda De'gh) ค้นพบว่าผู้อพยพชาวฮังการีที่เข้ามาอยู่ในสหรัฐอเมริกา ใช้โทรศัพท์ในการคุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเล่าวัฒนธรรมที่ทันสมัย ตำนานเกี่ยวกับพ่อมดแม่มด นอกจากนี้โทรศัพท์ก็เป็นสื่อในการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ทันสมัยด้วย

<sup>34</sup> ฌอง ฌ็องท์ มงรีตัน, มานุษยวิทยากับการศึกษาชาติชาวบ้าน, หน้า 43-44.

<sup>35</sup> พระยาอนุমানราชธนะ, ชาติ คำสอน วัฒนธรรม, หน้า 206.

โดยเหตุที่วัฒนธรรมพื้นบ้านไม่อาจคงลักษณะเดิมยั่งยืนอยู่ได้เป็นนิรันดร์ แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อเนื่องกันไป ด้วยล้วนแต่มีความเป็นตัวเป็นตนอยู่ได้ด้วยวิธีการอาศัยความสามารถของ ความทรงจำและ เสริมแต่งของเฉพาะบุคคล และแล้วแต่ทำหน้าที่ของความ ต้องการอันประจวบเหมาะแก่ฐานะจำเพาะราย กระบวนการเช่นนี้เป็นธรรมชาติของการ ผันแปรตามวิถีของมุขปาฐะ และอันนี้คือทางคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน หากเมื่อใดต้องหยุด เปลี่ยนแปลงด้วยการตีพิมพ์หรือการบันทึก วัฒนธรรมพื้นบ้านอันนั้นก็ถึงภาวะหยุดนิ่ง มันจะมี ชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ก็ต่อเมื่อหมุนกลับมาสู่วิถีของมุขปาฐะดังเดิม

นอกจากนี้ในฐานะที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมย่อยวัฒนธรรมหนึ่ง จึงมี คุณสมบัติของ วัฒนธรรม คือ ต้องมีการประสมประสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผูกพันกัน ดังเช่น วัฒนธรรมพื้นบ้านของญี่ปุ่นซึ่งได้พัฒนาประสมประสานกันทั้งที่เป็นของ เก่าสุด โด่ง และสิ่งที่เป็นสมัยใหม่กลายเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของชาวญี่ปุ่น และการรู้จักเลือกรับวัฒนธรรม โดยพิถีพิถันระหืออย่างดีนั้นยังเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมด้วย ดังที่ Mary Douglous ได้ศึกษาวิจัยการดำเนินชีวิตของชนเผ่า Lele กับเผ่า Bushong ซึ่ง อยู่คนละฟากของแม่น้ำ Kasai River เมื่อ ค.ศ. 1962 พบว่า สองเผ่านี้มีความแตกต่างใน ระดับพัฒนาการของสังคมทั้งสองมาก คือ Lele ยากจน ส่วน Bushong มีระบบเศรษฐกิจ ที่เลี้ยงตนเองได้ดี มีการติดต่อค้าขายกับโลกภายนอก มีทรัพย์สินมาก Mary จึงสรุปว่า Lele ยึดของเก่าไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมเลย แต่ Bushong นั้นได้เปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมหลายประการจนเรียกว่า เข้าสู่ภาวะของ วัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างกันไปจาก วัฒนธรรมของเผ่า Lele อย่างมากมาย<sup>36</sup> และเช่นเดียวกับการรับวัฒนธรรมด้านภาษา มลายูของชาวภาคใต้เข้ามาใช้เพื่อการประสานประโยชน์ด้านเครื่องมือ เครื่องใช้และอาหาร เช่น Timba → ตีหมา → หมา (ที่ตักน้ำจากบ่อ) กับ Jakong → คง (ข้าวโพด) ได้ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านเดิมของชาวภาคใต้มีภาษาใช้สื่อสารเพิ่มขึ้น

<sup>36</sup> สนิท สัมครการ. "วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม" วารสารบัณฑิตพัฒนา  
บริหารศาสตร์ 3 (กรกฎาคม 2522) : 434-435.

ในทางตรงกันข้ามถ้ารับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแล้วทำให้วัฒนธรรมเดิมด้อยคุณค่าลง จะเป็นการสูญเสียประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาวได้ เช่น การนำเชือกไนลอนซึ่งเกิดจากความเจริญทางอุตสาหกรรมตะวันตกเข้าไปประสมในงานฝีมือของชาวบ้านอย่างรวดเร็ว เช่น การใช้เชือกไนลอนถักหรือกรอง ไซ ลุ่ม ข้อง แทนหวาย คล้า หรือย่านลิเภา ลักษณะงานฝีมือแบบนี้หากมองกันอย่างผิวเผินจะเห็นว่าเป็นการประหยัดแรงงานและเวลา แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าเป็นผลเสียระยะยาว เนื่องจากรัฐต้องเสียบุคลากรเพิ่มขึ้นและชาวบ้านเสื่อมสูญเสียความรู้และความชำนาญของช่างฝีมือบางส่วนไปโดยไม่รู้ตัว ซึ่ง ลูทวิงส์ ฟงส์ไพบูลย์ กล่าวไว้ว่า "ภาวะเช่นนี้นับเป็นอันตรายแก่วัฒนธรรมพื้นบ้านและแก่ส่วนรวม"<sup>37</sup>

สำหรับสภาพวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยทั่วไปของไทยนั้น ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน กล่าวไว้ว่า

... วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านต่าง ๆ ของไทยเรานั้นเป็นมรดกสืบทอดกันมาแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันนี้ลักษณะของสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนทำให้ค่านิยมของคนในสังคมผันแปรไปตามความเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว มรดกทางวรรณคดีก็ดี ศิลปกรรมก็ดี ตลอดจนประเพณีการละเล่นตามแบบพื้นบ้านพื้นเมืองที่ได้เคยส่งล่อนสืบต่อกันมาในครอบครัว ชั่วลูกชั่วหลาน ก็กลับถูกละเลยทอดทิ้ง ผู้คนส่วนใหญ่กลับหันไปรับเอาวัฒนธรรม ศิลปกรรม และประเพณีการละเล่นของสังคมภายนอกที่เผยแพร่เข้ามาทางสื่อมวลชน อาทิ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เข้ามาแทนที่จนทำให้เกิดความสับสนและไม่มั่นใจในเอกลักษณ์ของพื้นบ้านของตนเอง ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านกำลังจะสูญหายไปจนหมดสิ้น<sup>38</sup>

<sup>37</sup> ลูทวิงส์ ฟงส์ไพบูลย์, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : แนวปฏิบัติของภาคใต้, หน้า 8-9.

<sup>38</sup> วิจิตร ศรีสอ้าน, "คำกล่าวรายงานในพิธีเปิดสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้านระดับชาติ." เอกสารการสัมมนา ระดับชาติ เรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้านในประเทศไทย เล่มที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 1-5 พฤศจิกายน 2520. (อัดสำเนา).

นอกจากนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังได้กล่าวเสริมว่า วัฒนธรรมไทย นั้น มีความสับสนมากเนื่องจากสาเหตุ 4 ประการ คือ

1. การยอมรับวัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามาโดยเจตนาเพื่อเหตุผลบางอย่าง
2. การปล่อยให้วัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามาอิทธิพลเหนือตัวเรา และเหนือวัฒนธรรมของเรา โดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ไม่มีเจตนาและไม่รู้ตัว
3. การที่วัฒนธรรมไทยถูกทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับความสนใจมานานและไม่มีการศึกษาให้รู้ต้นเหตุหรือรากเง่าจนเป็นเหตุให้ วัฒนธรรมไทยบางอย่างได้สาปสูญไปแล้ว
4. การที่คนไทยก็ไม่ได้สนใจวัฒนธรรมของไทย ด้วยความเห็นดีเห็นงาม หรือด้วยความรู้อย่างข่าวยิ่งในวัฒนธรรม แต่มองวัฒนธรรมในทัศนะของชาตินิยม คือต้องการจะรักษา ถ้าขาดและส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เพราะความรู้สึกว่าเป็นของไทยเท่านั้น สักว่าอะไรเป็นของไทยก็ต้องรักษาไว้ จะต้องสืบทอดกันต่อไปโดยไม่ได้พิจารณาถึงความเหมาะสม สักซึ่ง ความประณีตงดงามของวัฒนธรรมนั้นแม้แต่อย่างใดทั้งสิ้นซึ่งในที่สุดก็รักษาไว้ไม่ได้<sup>39</sup>

ความจริงแล้วโดยหลักการทางสังคมวิทยาถือว่า วัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นย่อมเกิดวิฤตการณ์ขึ้นได้เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเปลี่ยนตรงรากฐานการเปลี่ยนแปลงนี้ครอบคลุมตั้งแต่ความคิดความอ่าน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนไปจนถึงระบบวิธีการยังชีพและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม โดยที่ความรู้ความคิด บุคลิกภาพหรือองค์กรทางสังคมที่สังคมสั่งสมมาไม่อาจปรับตัวตามได้ทันและเข้าแก้ปัญหาหลักของสังคมได้ ขณะเดียวกันสิ่งใหม่ที่กำลังก่อร่างสร้างตัว เพื่อจัดการกับสภาพใหม่ที่กำลังเป็นไปนี้ก็ยังไม่นิ่ง และลงรากไปถึง เอกลักษณ์ที่มีมาแต่เดิมได้ทั้งในบางกรณียังต้องเผชิญกับการต่อต้านจากรากฐานทางสังคมที่มีมาแต่เดิม<sup>40</sup>

<sup>39</sup> สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะศึกษาคำลัตรี มหาวิทยาลัยศิลปากร, เอกสารในการสัมมนานักวิจัยทางวัฒนธรรมรุ่นที่ 1 เล่มที่มหาวิทยาลัยศิลปากร จ.นครปฐม 22-24 พฤษภาคม 2524. (อัดสำเนา)

<sup>40</sup> ล่งว่า ลือฮาพัฒนา และ อาทร เตชะชิตา, วิฤตการณ์ทางเอกลักษณ์ (บันทึกของคณะรุ่นใหม่) (กรุงเทพมหานคร: ปาจารย์สาร, 2524), หน้า 376.

### การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านมิให้สูญหายไปนั้น มิใช่หมายถึงการที่จะช่วยกันเก็บรักษา รวบรวมหรือนำเอาวัสดุเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์หรือในศูนย์เอกสารแต่อย่างใดเท่านั้น เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านควรเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะต้องมีบทบาทในการสร้างสรรค์ชีวิตของชนในสังคมด้วย จึงต้องมีการพิจารณาถึงแนวทางหรือวิธีการที่จะศึกษาค้นคว้าและสงวนรักษา ตลอดจนการพัฒนาในเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านของเราให้คงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชาวพื้นเมืองไทยต่อไป เราจะมีวิธีทำอย่างไรจึงจะช่วยให้ลูกหลานของเราในอนาคต ได้เติบโตขึ้นมาในบรรยากาศของสังคมที่มีเพลงกล่อมเด็กตามแบบพื้นบ้านของภาคหรือท้องถิ่นที่บุคคลนั้น ๆ ถิ่นกำเนิดมา ได้ฟังคำฟังเพย คำปริศนา ลู่อชาติของพื้นบ้านของตน ได้ใช้ศิลปะกิจกรรมพื้นบ้านของตนในครัวเรือน และได้มีโอกาสร่วมในงานพิธี และประเพณีการเล่นตามแบบพื้นเมืองของตน เพราะบรรยากาศเช่นนี้แหละที่จะเป็นเครื่องหลอมและกล่อมเกลาลูกหลานของเราให้เป็นไทย มีเอกลักษณ์และค่านิยมของไทย มีความมั่นใจและภาคภูมิใจในความเป็นไทยตามแบบพื้นบ้านพื้นเมือง ของไทยเราต่อไปในอนาคต<sup>41</sup>

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้หลักการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้

3 ประการ คือ

1. ต้องรักษาของเดิมซึ่งเป็นอดีตไว้
2. ต้องรู้จักปรับปรุงของเดิมให้มันเข้ากับปัจจุบัน
3. เจื่อนโยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช่ว่ารับของเก่ามาแล้วไม่รู้รู้จักปรับปรุง

ก็ใช้ไม่ได้ แล้วก็เผยแพร่ให้มันกระจายออกไปอย่างนี้ มันก็เป็นลักษณะเผยแพร่วัฒนธรรมได้<sup>42</sup>

<sup>41</sup> วิจิตร ศรีสอ้าน, เอกสารในการสัมมนาระดับชาติเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านในประเทศไทย เล่นอยู่ที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 1-5 พฤศจิกายน 2520. (อัคราเนา)

<sup>42</sup> พระยาอนุมานราชธน, ชาติ คำสอนา วัฒนธรรม, หน้า 222.

ดร.สาโรช บัวศรี กล่าวว่่า สักคมปีจจุบัน อาจละเกือหนูนวัฒนธรรมพื้นบ้าน  
ได้โดย

1. ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านท้องถิ่นตนออกไปสู่ประชาชน
2. ช่วยศึกษาวิจัยสิ่งที่สูญหายไป
3. ช่วยอนุรักษ์และบำรุงรักษา
4. ช่วยพัฒนาต่อไป<sup>43</sup>

ดังนั้นการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านจึง เป็น เรื่องที่ลุ่มาธิกในสักคม  
ควรมีความรับผิดชอบต่อการศึกษารวิจัยเพื่ออนุรักษ์ไม่ให้สูญหายไปในขณะที่เดียวกันก็ต้องรู้จักปรับ  
ปรุงและพัฒนา วัฒนธรรมพื้นบ้านให้เหมาะลุ่มกับสภาพการณสักคมปีจจุบันด้วย

วัฒนธรรมพื้นบ้านกับการพัฒนาท้องถิ่น

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งจะช่วยพัฒนาท้องถิ่นได้  
ดั่งที่ สิบแสง พรหมบุญ ได้กล่าวไว้ว่่า "ในการพัฒนาท้องถิ่นจำเป็นต้องศึกษาชนบประเพณี  
ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยม ฯลฯ ของท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะการพัฒนาที่ปราศจากการใช้  
วัฒนธรรมท้องถิ่นอันแท้จริงเป็นพื้นฐานจะทำให้ท้องถิ่นและคนในท้องถิ่นตกเป็นทาสของ วัฒนธรรม  
จากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสักคมอื่นอย่างที่ยากจะแก้ไขได้ ถ้าไม่ระมัดระวังเลือก  
ตั้งแต่ต้น"<sup>44</sup>

---

<sup>43</sup> สาโรช บัวศรี, เอกลสารในทางลุ่มนาระดับชาติเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน  
ในประเทศไทย เล่นอที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 1-5 พฤษจิกายน 2520.  
(ฮัดล้าเนา)

<sup>44</sup> สิบแสง พรหมบุญ, "ประวัติคำลัศร์กับการพัฒนาประเทศ : ทรรค่นะนัก  
ประวัติคำลัศร์," เอกลสารในการลุ่มมนาเรื่อง การให้การศึกษารวิชาประวัติคำลัศร์กับ  
การพัฒนาประเทศ โดยลุ่มาคมประวัติคำลัศร์ในพระราขอุปถัมภ์ลุ่มเต็จพระเทพรัตนราชลุ่มสุตาฯ  
รุ่มกับกรมลุ่มัญศึกษาและกรมวิชากการ กระทรวงศึกษาริการ เล่นอที่โรงเรียนเตรียมนอุดมศึกษา  
23 ก.พ. 2528 หน้า 9-10. (ฮัดล้าเนา)



เนื่องจากการพัฒนาจะต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนของประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนั้นวิธีที่จะทำได้ก็คือ การให้ความสนใจศึกษาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการใช้ประโยชน์ จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนอกจากจะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของตนอย่างต่อเนื่องแล้ว ยังจะก่อให้เกิดความภูมิใจและรักถิ่นฐานของตนเอง ซึ่งจะกระตุ้นให้ชาวชนบทเรียกร้องและยินดีที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาและในบางกรณีอาจจะเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองได้

#### สภาพปัจจุบันและปัญหาบ้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ผลการประชุมกลุ่มในการสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้านระดับชาติ พ.ศ. 2520 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก ได้สรุปสาระสำคัญของสภาพปัจจุบัน และปัญหาของวัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละสาขาไว้ดังนี้

#### ด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

สภาพปัจจุบันและปัญหา กลุ่มวรรณกรรมพื้นบ้านได้อภิปรายถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาของการวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้านพอสรุปได้ว่า การวิจัยที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันเป็นไปอย่างกระจัดกระจายไม่มีจุดมุ่งหมายในระดับชาติ การดำเนินการเป็นไปในลักษณะรวบรวมและการเก็บข้อมูลก็มีจำกัด สำหรับปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบันมีทั้งปัญหาด้านวิชาการ ได้แก่ ขาดความรู้ทางทฤษฎีการวิเคราะห์ ขาดการประสานงานระหว่างนักวิชาการ ขาดความรู้ในการเข้าถึงข้อมูล ขาดการสนับสนุนของสังคม รวมทั้งยังมีปัญหาทางด้านบริหารอยู่หลายด้าน

ข้อเสนอแนะ ผู้เข้าร่วมสัมมนาในกลุ่มวรรณกรรมได้เสนอแนะการแก้ปัญหาไว้หลายประการ ที่สำคัญได้แก่ เสนอให้มีการกระตุ้นความตื่นตัวในระดับชาติ โดยกระตุ้นให้หน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในด้านนี้อยู่แล้วได้ขยายขอบข่ายงานและงบประมาณ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น ในท้องถิ่นได้ทำการรวบรวม วิจัย และเผยแพร่มากขึ้น กลุ่มวรรณกรรมพื้นบ้านเสนอให้มีหน่วยงานกลางประสานงานในระดับชาติอยู่ที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ และให้มีการเสนอโครงการระดับชาติต่อสภากงประมาณอย่างมีระบบและมีน้ำหนักเพียงพอ และให้ทำนโยบายการปฏิบัติงานของศูนย์วัฒนธรรมในท้องถิ่นให้มี

นโยบายสอดคล้องกัน คือส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ กลุ่มวรรณกรรมได้เสนอแนะให้มีการอบรมผู้วิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้มีการเตรียมตัวที่ดีก่อนปฏิบัติงาน โดยให้ความรู้ขั้นพื้นฐานทางทฤษฎีวัฒนธรรมพื้นบ้านก่อนออกปฏิบัติภารกิจภาคสนาม

### ด้านศิลปกรรมพื้นบ้าน

สภาพปัจจุบันและปัญหา กลุ่มศิลปกรรมพื้นบ้านได้สรุปสภาพปัจจุบันและปัญหาของการวิจัยและส่งเสริมรักษาศิลปกรรมพื้นบ้านไว้ว่า ส่วนใหญ่เป็นงานรวบรวมมากกว่าวิจัย เพราะผู้สนใจที่จะทำการวิจัยต้องผูกพันอยู่กับกิจการอื่น และขาดทุนทรัพย์ อุปกรณ์การวิจัย อีกทั้งความรู้เกี่ยวกับการวิจัยก็มีน้อย อย่างไรก็ตามการวิจัยที่มีอยู่บ้างนั้นก็ เป็นผลงานของบุคคลบ้าง ของคณะบ้าง ขาดการประสานงานกันในกลุ่มนักวิจัย และความสนใจในงานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ ในหมู่นักวิจัยก็แตกต่างกันบางประเภทมีคนสนใจค้นคว้าวิจัยมาก เช่น เรื่องเครื่องทอหรือบ้านไทย แต่เรื่อง เครื่องโลหะมีผู้วิจัยน้อย

ปัญหาสำคัญคือมีการนำงานศิลปกรรมที่มีคุณภาพดีออกนอกประเทศเนือง ๆ และการส่งเสริมรักษางานศิลปกรรมทั่ว ๆ ไป ยังไม่ดีพอ เพราะมีการเปิดช่องให้ทำลายอยู่เสมอ เนื่องจากขาดความสำนึกในคุณค่า นอกจากนี้งานศิลปกรรมบางอย่างเสื่อมโทรมง่าย และผู้ส่งเสริมขาดความรู้เทคนิคในเรื่องการส่งเสริม ผู้ที่มีความรู้บางคนก็หวงศิลป์วัตถุและปิดบังความรู้เป็นต้น

ขอเสนอแนะ กลุ่มศิลปกรรมพื้นบ้าน เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและส่งเสริมรักษาศิลปกรรมไว้หลายประการ ที่สำคัญได้แก่การจัดระบบหมุนเวียนให้นักวิชาการในมหาวิทยาลัยได้มีระยะเวลาวิจัย และจัดหาทุนพิมพ์ผลการวิจัย ตลอดจนการจัดส่งเสริมความรู้ เช่น มีแหล่งสื่อข่าวการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการส่งเสริมรักษาศิลปกรรมพื้นบ้าน และการจัดนิทรรศการ ในด้านกฎหมายควรจะต้องมีการตรากฎหมายส่งเสริมรักษาศิลปกรรม ไว้ในประเทศตลอดจนการอารักขาอาคารงานศิลปกรรมไว้ในท้องถิ่น และควรส่งเสริมความรู้เทคนิคการส่งเสริม การส่งเสริมโครงการสร้างตลาดและรักษาแหล่งวัตถุศิลป ส่งเสริมการตั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมพื้นบ้าน และจัดหลักสูตรเกี่ยวกับเรื่องนี้ในระดับมหาวิทยาลัย

กลุ่มที่สัมมนาด้านศิลปกรรมเล่นอเนาะว่า รัฐควรตั้งสถาบันหรือหน่วยงานขึ้น  
รับงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน และจัดระบบเกียรตินิยมและสวัสดิการให้แก่ผู้มีวิดิพิเศษในการผลิต  
งานศิลปกรรม ในฐานะสมบัติของชาติ

#### ด้านประเพณีการละเล่น

สภาพปัจจุบันและปัญหา ประเพณีการละเล่นแบบที่เคยมีมา ล้มหายไปมากแล้ว  
เพราะการละเล่นพื้นเมืองส่วนใหญ่มีฝ่ายแสดงกับฝ่ายดู ซึ่งปัจจุบันคนดูเห็นว่าของพื้นเมืองล้าสมัย  
และไม่มีความสัมพันธ์กับชีวิตในปัจจุบัน การส่งเสริมรักษาประเพณีการละเล่นที่ทำกันอยู่มีลักษณะ  
ต่าง ๆ กัน บางทีบันทึกไว้เป็นภาพหรือเป็นเสียง บางทีฝึกหัดเรียนไว้ด้วยตนเอง บางทีนำ  
ประเพณีการละเล่นของ เดิมมาดัดแปลงให้เข้ากับดนตรีสากล บางทีนำไปปรับปรุงประกอบ  
การล่อน หรือนำผู้เชี่ยวชาญจากท้องถิ่นไปล่อนนักศึกษา

ปัญหาใหญ่ ๆ ได้แก่ การขาดความรู้เทคนิคด้านการวิจัย ขาดการประสานงาน  
ระหว่างนักวิจัย ทำให้เกิดการซ้ำซ้อนในการทำงาน นอกจากนี้ผู้วิจัยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้  
ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือในการเก็บข้อมูล หรือการ  
เก็บข้อมูลไม่สมบูรณ์ เพราะขาดความรู้ในการใช้อุปกรณ์บันทึก เป็นต้น ปัญหาสำคัญอีกประการ  
คือ ขาดเงินและผู้อุดหนุนการวิจัย

ข้อ เสนอแนะของกลุ่มประเพณีการละเล่น เล่นอให้มีการส่งเสริมการประสาน  
งานการวิจัยและส่งเสริมรักษาประเพณีการละเล่นในระดับชาติ โดยให้มีหน่วยประสานงานซึ่งจะ  
ประสานงานในหมู่นักวิชาการกับสถาบันการศึกษา เพื่อบรรลุหลักสูตรเกี่ยวกับเรื่องประเพณี  
การละเล่นพื้นบ้านไว้ทุกระดับการศึกษา และเพื่อส่งเสริม เผยแพร่ กระตุ้นและแลกเปลี่ยน  
วัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านนี้ระหว่างนักวิชาการภาคต่าง ๆ นักวิจัยควรทำงานเป็นคณะ โดยต้อง  
ศึกษาสภาพท้องถิ่นและส่งเสริมชาวบ้าน ให้สำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมของตนและควรส่งเสริม  
ให้มาประเพณีการละเล่นพื้นบ้านมาใช้ปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน<sup>45</sup>

45 คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาวิทยาลัยศิลปศาสตร์ แห่งองค์การยูเนสโก, เอกสารในการ  
สัมมนา ระดับชาติ เรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้านในประเทศไทย เสนอที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก  
1 - 5 พฤศจิกายน 2520. (อัดสำเนา)

## ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรม

### 2.1 ความหมายและความสำคัญของการศึกษา

มีบัญญัติความหมายของการศึกษาไว้หลายประการ เช่น

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายว่า "การศึกษาเป็นการทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และให้มีการประพฤติกรรมกระทำอย่างมนุษย์ที่มีเจตนาโดยสมบูรณ์ เพื่อมนุษย์จะมีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้"<sup>46</sup>

พระราชวรมนี ได้ให้ความหมายว่า "การศึกษา หมายถึงการเล่าเรียน ผูกฝนอบรมเพื่อนำสติปัญญาที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์และทำให้แก่กล้าขึ้น"<sup>47</sup>

พลาโต ให้ความหมายว่า "การศึกษาหมายถึงการฝึกฝนให้เด็กมีนิสัยอันเหมาะสมเพื่อนำไปสู่การมีสัญชาตญาณที่ดีงามในตัวเด็ก เมื่อความบิดบิ่น และความเจ็บปวดเกิดขึ้นในดวงจิต (non-national souls) การฝึกหัดตนให้เป็นผู้ยอมรับความยินดี และความเจ็บปวดที่จะนำไปสู่ความรักและความเกลียดชัง"<sup>48</sup>

จากความหมายของการศึกษาดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า "การศึกษา หมายถึง การฝึกฝน อบรม และการสวดประสับการณีสว่างแวดล้อมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความสามารถที่จะนำไปใช้ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข"

<sup>46</sup>พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร (กรุงเทพมหานคร : สัมภาษณ์การพิมพ์, 2517), หน้า 43.

<sup>47</sup>พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2518), หน้า 4 - 5.

<sup>48</sup>Harry Schofield, The Philosophy of Education, (London : George Allen and Unwin Ltd. 1972), p.31. อ้างถึงใน รัฐพงษ์ ธรรมานุสรณ์ และคณะ, พื้นฐานการศึกษา (ศึกษา 111) (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2522), หน้า 13.



### ความสำคัญของการศึกษา

การที่ผู้มีการศึกษามีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น เนื่องจากการศึกษาได้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. ถ่ายทอดมรดกทาง วัฒนธรรม
2. ปรับปรุง วัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต่อรัฐหลักและวิธีใช้
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน<sup>49</sup>

จากหน้าที่ทั้ง 3 ประการของการศึกษานี้จะช่วยให้สมาชิกของสังคมมีความรู้ และความคิดที่ถูกต้องต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมและทำให้สังคมพัฒนาก้าวหน้าต่อไป ด้วยเหตุนี้ การจัดการศึกษาจึงควรคำนึงถึง "เรื่องของมนุษย์ทั้งคน มนุษย์ทั้งกลุ่ม" 50

ศูนย์วิจัยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<sup>49</sup> ปราณี เถกิงพล และคณะ, หลักสูตรมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 81.

<sup>50</sup> บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "ข้อเสนอแนะเพื่อสันติสุขในมหาวิทยาลัย"  
คุรุปริทัศน์ (มกราคม 2527) 25.

## 2.2 การศึกษากับวัฒนธรรม

การจัดการศึกษา เป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งและแนวคิดในทางมนุษยวิทยาถือว่าการศึกษาเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทางสังคมวิทยาถือว่าการศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วย<sup>51</sup> โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าช่วงของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมคือ ช่วงที่เด็กเข้าโรงเรียน<sup>52</sup> โดยสถาบันการศึกษา รับผิดชอบต่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้และถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรม ตลอดจนจัดประสบการณ์ของชีวิตให้แก่ผู้เรียนตามความมุ่งหมายของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การศึกษาเป็นกระบวนการนำสมาชิกใหม่เข้าสู่ชีวิตในสังคมของเขาตนเอง<sup>53</sup> แต่ธรรมชาติของมนุษย์นั้นมิได้เพียงแต่รับรู้เท่านั้นหากยังมีจินตนาการและความคิดด้วย เมื่อได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่สืบทอดกันแล้ว ก็เพิ่มเติมและปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นอีก

ดังนั้นการศึกษาจึงประกอบด้วย การรับรู้วัฒนธรรมเก่าและการสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นพร้อม ๆ กัน สังคมใดที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้จินตนาการจนก่อให้เกิดการพัฒนาความคิดอย่างกว้างขวาง สังคมนั้นก็จะมีวัฒนธรรมอย่างใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากกว่าสังคมที่ไม่คิดค้นสิ่งที่แตกต่างไปจากของเดิม

## 2.3 การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียน

การถ่ายทอดและพัฒนาวัฒนธรรมในโรงเรียนจะดำเนินไปได้ดีเพียงใดนั้นพอจะกล่าวได้ว่าขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ ดังข้อเสนอแนะของ สิทธิชัย รัตนาดี ดังต่อไปนี้

<sup>51</sup> วิจิตร ศรีสอ้าน, "สังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา" สังคมศาสตร์กับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522): 18.

<sup>52</sup> ประเสริฐ แยมกลิ่นฟัง, "ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา" วารสารการศึกษาแห่งชาติ 1 (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2522): 6.

<sup>53</sup> อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว., "มานุษยวิทยากับการศึกษา" สังคมศาสตร์กับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522): 162.

1. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย ด้วยการให้ความรู้ทางทฤษฎีและให้นักเรียนลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อฝึกฝนให้รู้จักสังเกต เปรียบเทียบ วิเคราะห์ และเลือกปฏิบัติจนเกิดความซาบซึ้ง เห็นดีเห็นงาม เกิดความนิยมอย่างแท้จริงในสิ่งที่ได้ศึกษาอบรมมา ซึ่งจะช่วยให้การสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยเป็นไปอย่างได้ผล
2. ในการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เห็นและสัมผัสกับ ศิลปวัฒนธรรมไทยตลอดจนได้ร่วมกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมไทยด้วย เช่น มีการจัดตั้งชุมนุมหรือศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประจำสถานศึกษา มีการพานักเรียนไปทัศนศึกษาเพื่อชื่นชมศิลปะและวัฒนธรรมไทยตามสถานที่สำคัญ ๆ หรือมีการใช้โสตทัศนูปกรณ์เข้าช่วยในการเรียนการสอน เช่น ภาพยนตร์ สไลด์ ฟิล์มสตอป ฯลฯ ที่บันทึกภาพศิลปะและวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ
3. ครูจะต้องพยายามเข้าใจนักเรียนและลงไปคลุกคลีกับกิจกรรมที่เด็กจัดขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อถือศรัทธาและความสนิทสนม อันจะช่วยให้ครูสามารถแนะนำและโน้มน้าวให้เด็กหันมาสนใจในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ครูพิจารณาว่าดีแล้ว
4. ครูผู้สอนทุก ๆ วิชา จะต้องร่วมกันส่งเสริมและถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยด้วยกันทุกคน มิใช่มุ่งแต่เนื้อหาความรู้ทางวิชาการเท่านั้น
5. ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีค่านิยมและทัศนคติที่ดีและเหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในเรื่องของค่านิยมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการกำหนดพฤติกรรมของคนให้ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ
6. สถานศึกษาควรจะจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมไทยโดยให้นักเรียนและประชาชนได้มีส่วนร่วมด้วย เพื่อให้เรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทย
7. ครูจะต้องศึกษา ค้นคว้า และวิจัยวัฒนธรรมไทย เพื่อทราบแก่นสาร เนื้อแท้ของวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ แล้วนำมาสั่งสอนอบรมนักเรียน ขณะเดียวกันก็ทำการเผยแพร่ผลการค้นคว้าไปสู่ประชาชนทั่วไปด้วย นอกจากนี้ก็อาจจัดตั้งหอวัฒนธรรม เก็บรวบรวมศิลปวัฒนธรรม

พื้นบ้านในท้องถิ่นไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย<sup>54</sup>

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้ที่ดำเนินการให้การศึกษาในโรงเรียนช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมได้คือครู โดยครูต้องมีบทบาทต่าง ๆ ด้วยการสอดแทรกวัฒนธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง ครูต้องมีค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรม ต้องศึกษาค้นคว้าและวิจัยวัฒนธรรมเพื่อนำความรู้ที่เป็นแก่นแท้ของวัฒนธรรมมาสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ไปสู่ประชาชนด้วย นอกจากนี้ครูควรให้นักเรียนได้สัมผัสกับวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ที่แท้จริง ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง พาไปทัศนศึกษาและจัดตั้งหอวัฒนธรรมหรือมุมวัฒนธรรม ขึ้นในโรงเรียนเพื่อรวบรวมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดนี้จะช่วยให้ครูสามารถส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนได้อย่างตรงเป้าหมายและจริงจัง

### ตอนที่ 3 บทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 องค์กร UNESCO มีมติให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่าง ตะวันตกและตะวันออก ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกทั้งที่ประดิษฐ์และไม่ประดิษฐ์ได้หลั่งไหล เข้าสู่ประเทศ ตะวันออกอย่างไม่หยุดยั้ง ครั้นเมื่อองค์กร UNESCO ตั้งมาครบ 20 ปี จึงได้ประกาศในที่ประชุม สามีญสมัยที่ 14 ว่าเนื่องจากมีความเชื่อแน่ว่าจากประสบการณ์ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา วัฒนธรรม ของแต่ละท้องถิ่นย่อมมีคุณค่าอันควรที่จะรักษาไว้ จึงได้มีมติให้ประกาศปฏิญญาล่ากว่าด้วยความ ร่วมมือระหว่างชาติในทางวัฒนธรรม ซึ่งมีใจความสำคัญว่า "วัฒนธรรมแต่ละแบบย่อมมีศักดิ์ศรี และคุณค่า ซึ่งควรจะได้รับนับถือและรักษาไว้ และมนุษย์ทุกคนมีสิทธิ์และหน้าที่ที่จะดำรงไว้ซึ่ง วัฒนธรรม ของตนและวัฒนธรรมทั้งหลาย ย่อมเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกตกทอดร่วมกันของมวลมนุษยชาติทั้งปวง"<sup>55</sup>

<sup>54</sup> สิทธิชัย ธาตานิธิ, การศึกษา กับ สังคม (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2524), หน้า 137-141.

<sup>55</sup> คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่ง สหประชาชาติ, เอกสารการอบรมทางวัฒนธรรม ระหว่างวันที่ 23-31 สิงหาคม 2511 (พระนคร: อรุณ, 2512), หน้า 24.



ในฐานะที่การศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งซึ่งมีบทบาทต่อการถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรมของชาติ จึงเป็นหน้าที่สำคัญของครูที่จะเข้ามามีบทบาทโดยตรง ดังที่ มล.ปิ่น มาลากุล กล่าวไว้ว่า "เราจะต้องมีโครงการสร้างครูที่มีความรู้ลึกซึ้งคิดที่จะรักษาวัฒนธรรมของชาติให้ทั่วถึงเพื่อจะได้อบรมประชาชนทั่วประเทศ"<sup>56</sup>

การสอนของครูนั้นต้องสอนด้วยการประพฤติเป็นแบบอย่างให้นักเรียนดู วางตนให้เป็นคนน่าเคารพนับถือแก่เด็ก เป็นตัวอย่างที่เด็กจะปฏิบัติตามได้ และเมื่อสอนแล้วก็ต้องควบคุมดูแล เด็กอยู่เสมอ ไม่ใช่สอนแล้วก็แล้วไป

ด้วยเหตุนี้หน้าที่ของครูที่จะสามารถประพฤติให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กได้ จะต้องปฏิบัติตนตามระเบียบประเพณีที่ดีงามของสังคม ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้า การเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม จนสามารถเข้าใจระเบียบประเพณีในการดำเนินชีวิตตามแบบของสังคมไทย ได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนด้วยการจัดแผนป้ายนิเทศ จัดนิทรรศการ จัดอาคารสถานที่ที่แสดงลักษณะความเป็นอยู่อย่างไทย และเป็นที่ปรึกษากิจกรรมชุมนุมวัฒนธรรมในโรงเรียนด้วย จึงจะสามารถส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่เด็กนักเรียนได้ดี

สำหรับสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ภายในโรงเรียน ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศในการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านให้แก่เด็กนักเรียนได้ทางหนึ่งนั้น ปรากฏว่าในสมัยก่อนการสร้างอาคารเรียนจะสร้างเป็นเรือนทรงไทย ดังปรากฏหลักฐานในรายงานการเปิดโรงเรียนลวะคีร์ จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2464 ว่า

1..โรงเรียนนี้ได้จัดการปลูกสร้างโดยใช้แรงงานักโทษทำ ฟังแล้วเสร็จเมื่อต้นเดือนกันยายน พ.ศ.2464 รูปทรงเป็นเรือนปั้นหยา ด้านหน้ามีมุข 1 มุข ส่วนยาว 11 วา 1 คอก กว้าง 4 วา 1 คอก เล้าไม้มะข่าเตี้ย รอดและตง ไม้เต็งรัง พื้นฝาและเครื่องบนไม้กระยาเลย หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ สูงแต่ด้านถึงพื้น 3 คอก แต่พื้นถึงช่อ 1 วา 2 คอก ก็เป็นห้องเรียน 2 ห้อง ห้องประชุม 1 ห้อง ห้องทำการทางฝีมือ 1 ห้อง ห้องสมุด 1 ห้อง และห้องพักครูอยู่ที่มุขอีก 1 ห้อง รวม 6 ห้อง มีระเบียงข้างหน้า 1 วา บันไดไม้เต็งรังขึ้นโรงเรียน 2 ข้าง รวมเงินสำหรับใช้ในการก่อสร้างทั้งสิ้นเงิน 4,034 บาท 56 สัต่างศ<sup>57</sup>

56. เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

57 "รายงานการเปิดโรงเรียนลวะคีร์ จังหวัดลพบุรี มณฑลอยุธยา" หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 51.1/78.

แต่ในปัจจุบันอาคารเรียนได้เปลี่ยนมาใช้สถาปัตยกรรมแบบใหม่ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ ทำให้สภาพแวดล้อมด้านสถาปัตยกรรมไทยลดน้อยลง อย่างไรก็ตามครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาสามารถจะมีบทบาทต่อการจัดทำสิ่งก่อสร้างประกอบขึ้น ๆ ให้เป็นแบบพื้นบ้านได้ เช่น ศาลาประกาศ ศาลาพักผ่อน เล้าเปิด เล้าไก่ เพื่อการเรียนวิชาเกษตรกรรมด้วยลักษณะไทย ๆ คือใช้วัสดุอุปกรณ์และโครงสร้างแบบไทย ดังนี้ เป็นต้น

#### ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

##### งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 โดยตรงนั้นยังไม่มีผู้ทำไว้ มีแต่งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย งานวิจัยเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และงานวิจัยการศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังต่อไปนี้

การศึกษาบทบาทของครูในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยนั้น กมล รอดคล้าย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทยในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทย ตัวอย่างประชากรเป็นครูภาษาไทยจำนวน 203 คนที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา 3 จำนวน 20 โรงเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. ความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่าควรส่งเสริมให้นักเรียนให้มีการฝึกมารยาท และปฏิบัติตนที่ดีในสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนจัดตั้งชุมชนเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทย จัดอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่ นักเรียน ส่งเสริมการเรียนและการทำงานรวมหมู่และนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในด้านการศึกษาค้นคว้าของครูเอง ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากกว่าควรรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากแหล่งความรู้ในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมท้องถิ่นและงานประเพณีต่าง ๆ ศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

3. ความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมและเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากกว่าควรนำสิ่งประดิษฐ์และหัตถกรรมในท้องถิ่นออกจำหน่ายเผยแพร่ จัดตั้งชมรมหรือสมาคมครูภาษาไทยขึ้น ส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูงานด้านศิลปะ และศิลปะ และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนและผู้นำชุมชนที่ค้นศึกษาหรือเข้ารับการอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย

4. ด้านความคิดเห็นของครูภาษาไทยเกี่ยวกับบทบาทในด้านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครูภาษาไทยส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่า ควรให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน แสดงความกตัญญูต่เวทีต่อบุพการี มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และแต่งกายเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย<sup>58</sup>

การวิจัยเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่น ได้มีผู้ทำการวิจัยเป็นคณะโดยแยกทำในพื้นที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

อุบลวรรณ ภวภานันท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครราชสีมา" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีสอน

<sup>58</sup> กมล รอดคล้าย, "ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูภาษาไทยในการอนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า ๙ - ๑.

ในห้องเรียน วิธีอยู่ค่ายพักแรมกับกลุ่มควบคุม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้มีจำนวน 60 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม ๆ ละ 20 คน ทั้งนี้ให้แต่ละกลุ่มได้รับวิทยาการที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบทดสอบวัดความรู้ ความเข้าใจในทางมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น แบบสอบถามวัดทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และโครงการถ่ายทอชมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอด้วยวิธีสอนในห้องเรียน และวิธีอยู่ค่ายพักแรม มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอด้วยวิธีอยู่ค่ายพักแรม มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอด้วยวิธีสอนในห้องเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05<sup>59</sup>

ไพโรจน์ พูลยรัตน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองถ่ายทอชมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในเขตการศึกษา 3" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลของการถ่ายทอชมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มทดลองที่ได้รับการถ่ายทอด้วยวิธีสอนในห้องเรียน วิธีอยู่ค่ายพักแรม และวิธีควบคุมที่มีต่อความรู้และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในเขตการศึกษา 3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือเด็กวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (ม.4) ของโรงเรียนรัฐบาลในเขตการศึกษา 3 ปีการศึกษา 2523 จำนวน 60 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีจำนวนนักเรียน 20 คนเท่านั้น ให้แต่ละกลุ่มได้รับวิธีการถ่ายทอที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบทดสอบวัดความรู้ในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ในเขตการศึกษา 3 และมาตราวัดทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตการศึกษา 3 อย่างละ 1 ฉบับ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอชมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยวิธีสอนในห้องเรียน วิธีอยู่ค่ายพักแรม และวิธีควบคุมมีความรู้ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตการศึกษา 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง

<sup>59</sup> อุบลวรรณ ภวภานันท์ "การทดลองการถ่ายทอของมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครราชสีมา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524), ไม่ปรากฏหน้า.

สถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดโดยวิธีอยู่ค่ายพักแรม มีความรู้และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดโดยวิธีสอนในห้องเรียนและวิธีควบคุมกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดโดยวิธีสอนในห้องเรียนมีความรู้และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตการศึกษา 3 สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05<sup>60</sup>

วรรณิ์ ติวกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครปฐม" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลของการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างกลุ่มทดลอง ที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีอยู่ค่ายพักแรม วิธีสอนในห้องเรียน และวิธีควบคุมที่มีต่อความรู้และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมตามท้องถิ่นของเด็กวัยรุ่น ในจังหวัดนครปฐม ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3) ปีการศึกษา 2524 ของโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดนครปฐม แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน ให้แต่ละกลุ่มได้รับวิธีการแตกต่างกัน ผลผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีสอนแบบอยู่ค่ายพักแรมและวิธีสอนในห้องเรียน มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีอยู่ค่ายพักแรม มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีสอนในห้องเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05<sup>61</sup>

<sup>60</sup>ไพโรจน์ พูลยรัตน์ "การทดลองการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในเขตการศึกษา 3" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524), ไม่ปรากฏหน้า.

<sup>61</sup>วรรณิ์ ติวกุล, "การทดลองการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครปฐม" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524) ไม่ปรากฏหน้า.

อ่าวไพ้ว มหาสิทธิ์ตระกูล ได้วิจัยเรื่อง "การทดลองการถ่ายภาพตมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดจันทบุรี" เพื่อเปรียบเทียบผลการถ่ายภาพตมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ระหว่างกลุ่มทดลองที่ได้รับการถ่ายภาพตมรดกด้วยวิธีสอนในห้องเรียน วิธีอยู่ค่ายพักแรม กับกลุ่มควบคุม ที่มีต่อความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของเด็กวัยรุ่นในจังหวัดจันทบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทดลองครั้งนี้มี 60 คน เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม.2) ของโรงเรียนในจังหวัดจันทบุรี แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม ๆ ละ 20 คน โดยให้แต่ละกลุ่มได้รับการถ่ายภาพตมรดกด้วยวิธีที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบวัดความรู้ ความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น แบบสอบถามวัด ทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และโครงการถ่ายภาพตมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. กลุ่มที่ได้รับการถ่ายภาพตมรดกด้วยวิธีสอนในห้องเรียน และวิธีอยู่ค่ายพักแรมมีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. กลุ่มที่ได้รับการถ่ายภาพตมรดกด้วยวิธีอยู่ค่ายพักแรม มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการถ่ายภาพตมรดกด้วยวิธีสอนในห้องเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01<sup>62</sup>

งานวิจัยด้านการศึกษาวិเคราะห์วัฒนธรรมพื้นบ้าน มีดังนี้

สุนทร ดวงทิพย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน ตำบลท่าไม้ อ่าวพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดยศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านตามแบบ

<sup>62</sup>อ่าวไพ้ว มหาสิทธิ์ตระกูล, "การทดลองการถ่ายภาพตมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดจันทบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525) ไม่ปรากฏหน้า.

วิเคราะห์ที่ได้สร้างขึ้น และสอบถามความคิดเห็นของครูและอาจารย์ในจังหวัดกำแพงเพชร ในเรื่องคุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านตำบลท่าไม้ที่รวบรวมไว้ได้ 92 เรื่อง จำแนกประเภทตามรูปแบบได้เป็นนิทาน 76 เรื่อง นิยาย 6 เรื่อง และประวัติ 10 เรื่อง โครงสร้างของนิทานและนิยายมีความสอดคล้อง และมีลักษณะร่วมกับกฎ ตีค่าบรรพของวรรณกรรมพื้นบ้านของ เอกฮิล ออลริค วรรณกรรมพื้นบ้านตำบลท่าไม้ได้สะท้อนให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมของตำบลท่าไม้ เป็นป่าทึบ ชาวบ้านมีอาชีพตัดไม้ จึงเรียกชื่อตำบลว่าท่าไม้ เพราะเป็นที่ชาวบ้านเอาไม้มากองรวมไว้เพื่อนำไปขาย ครอบครัวของชาวท่าไม้เป็นครอบครัว เริ่มต้นบิดาหรือสามีเป็นผู้เลี้ยงดูและมีอำนาจในการปกครองครอบครัว ครอบครัวมีหน้าที่ผลิตอาหารและบริโภคอาหารที่ผลิตได้ ชาวบ้านเชื่อใน เรื่องกฎแห่งกรรมว่าคนที่ทำดีย่อมได้รับผลดี เชื่อว่าป่ามีผีเป็นผู้ดูแลจึงต้องบวงสรวง คำนิยามที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านท่าไม้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ มีเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์และกตัญญู

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่า ครูและอาจารย์ ในจังหวัดกำแพงเพชรมีความเห็นว่า วรรณกรรมพื้นบ้านมีคุณค่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประกอบการเรียนการสอนได้มาก แต่ครูและอาจารย์ยังขาดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน และขาดทักษะในการนำวรรณกรรมพื้นบ้านไปใช้ประกอบการเรียนการสอน จึงเสนอแนะแนะว่าควรมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้าน และจัดบทเรียนให้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ด้านการเรียนการสอนต่อไป<sup>63</sup>

และในปี พ.ศ. 2527 วิชา คงกะหมัก ได้ศึกษาวิจัยนิทานพื้นบ้านของกะเหรี่ยงคอมบิง กับเขมรราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยดังนี้

1. เพื่อรวบรวมนิทานพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง และชาวเขมรในจังหวัดราชบุรี ก่อนที่จะถูกประดิษฐ์ผลของวิทยาการสมัยใหม่ เช่น วิทยุ และโทรทัศน์ เข้าไปแทนที่ประเพณีการเล่านิทาน

<sup>63</sup> สุนทรีย์ ดวงทิพย์. "วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านตำบลท่าไม้ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า ๙-๑๑.

2. เพื่อศึกษานิทานพื้นบ้านของไทยที่ใช้ภาษาต่าง ๆ กันในภาคกลาง เปรียบเทียบ ทั้งในด้านวรรณคดี ด้านมนุษยวิทยาและด้านสังคมวิทยา

3. เพื่อเป็นการขยายขอบเขตความรู้ เรื่องนิทานพื้นบ้านในประเทศไทย

ขอบข่ายของการวิจัย ผู้วิจัยรวบรวมและศึกษาเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านของชาว กะเหรี่ยงที่บ้านป้อ ต. ล้วนผึ้ง กิ่งอำเภอจอมบึง จ.ราชบุรี กับนิทานพื้นบ้านของชาวบ้านใน ต. พงสว่าง หมู่ที่ 3 - 6 อ. เมือง จ.ราชบุรี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายของเขมรที่มาตั้งถิ่นฐาน อยู่ริมฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองตอนใต้ ที่ตั้งตัวเมืองในปัจจุบัน เขมรที่เป็นบรรพบุรุษ เข้ามาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สรุปลงผลการศึกษารวบรวมได้ดังนี้ สามารถรวบรวมนิทาน กะเหรี่ยงได้ 11 เรื่อง นิทานหมู่บ้านเขมรได้ 194 เรื่อง และความเชื่อของชาวบ้านกะเหรี่ยง และเขมรในสอง เขตที่ราชบุรีที่เห็นในนิทานแสดงแนวโน้มไปสู่อิทธิพลของกฤตยาการคล้ายกัน แต่ชาวบ้านกะเหรี่ยงมีความเชื่อในกฤตยาการมากกว่าเขมร นิทานชาวบ้านกะเหรี่ยงและเขมร ต่างก็แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ คือ แสดงให้เห็นทั้ง ข้อบกพร่อง ความอ่อนแอ กิเลส อวิชชา และศักยภาพของปุถุชน ภาษาในนิทานเป็นภาษาชาวบ้าน ทำให้วรรณคดีชาวบ้านมีความแตกต่างจากวรรณคดีประณีตหรือวรรณคดีวิจิตร<sup>64</sup>

#### งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของครูในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาคือ งานวิจัยของ เมลลี ลินดิโช โลเปซ (Mellie Leandicho Lopez) ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านของฟิลิปปินส์" และได้เสนอแนะ วิธีการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ 3 ข้อ คือ จัดทำประวัติวัฒนธรรมฟิลิปปินส์ ให้เป็นตัวอย่าง อย่างมีระบบเพื่อช่วยให้นักเรียนตีความและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน เลือกสรรทักษะ ที่จำเป็นและเครื่องมือการฝึกนักคิดขั้นวิทยา และอธิบายทฤษฎีที่ล้าสมัยมารับ รวมทั้งวิธีการถ่ายทอด วัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน<sup>65</sup>

<sup>64</sup> ภา กงกะนันท์, นิทานพื้นบ้านของเกรียง จอมบึงกับเขมรราชบุรี (นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527), หน้า 2-19. (อัคราเนนา)

<sup>65</sup> Lopez, Melle Leandicho, "A Study of Philippine Folklore" Dissertation Abstracts International 45 (March 1985): 2960-A.